

BIHEVIORIZMO IR PRIERAIŠUMO TEORIJOS TAIKYMAS JUNGTTINIŲ AMERIKOS VALSTIJŲ VAIKŲ KONSULTAVIMO CENTRUOSE

R. Bieliauskaite

Jungtinėse Amerikos Valstijose veikia daug įvairių psichologinės terapijos centrų. Juos suklasifikuoti labai sunku, tik apibendrinant galima išskirti šiuos įstaigų tipus: 1) psichiatrinės ligoninės; 2) sanatorijų tipo vaikų psichologinio gydymo centrai, kuriuose vaikai gyvena ir mokosi; 3) dieninio stacionaro tipo vaikų gydymo centrai ir 4) centrai, kuriuose vaikai lanko tiktai individualios arba grupinės psichoterapijos užsiėmimus. Ligoninėse gydomi sunkiausiai sergantys vaikai. Būtinai kriterijus vaiko gydymui ligoninėje yra pavojingas elgesys savo arba aplinkinių atžvilgiu. Visose įstaigose, esant galimybei, dirbama ne tik su vaiku, bet ir su visa šeima. Su pacientu užsiėmėja įvairūs specialistai. Dirbančių su vaikais suaugusių visada būna daugiau negu sergančių vaikų. Nuolat su vaikais dirba vadinamieji vaikų priežiūros specialistai (child care workers). Tai atitinka auklėtojo sampratą, todėl toliau juos taip ir vadinsime. Vienas auklėtojas niekad neauklėja daugiau kaip aštuonių auklėtinių, o jei vaikas turi sunkesnių problemų, vienas auklėtojas prižiūri vieną vaiką. Šiose įstaigose dirbančios sesutės dažniausiai baigusios specialius mokslus darbu su vaikais, kurie turi emocinių problemų. Grupinę ir šeimos terapiją atlieka klinikiniai socialiniai darbuotojai. Jie turi magistro laipsnį ir licenziją, leidžiančią dirbti klinikinį darbą. Svarbią vietą šioje gydymo sistemoje užima ir paprasti socialiniai darbuotojai – jie rūpinasi vaiko socialinėmis bei buitinėmis gyvenimo sąlygomis, palaiko ryšius su vaiko šeima, mokykla, o esant

reikalui, rūpinasi vaiko įvaikinimu arba laikinos šeimos paruošimu. Psichologai dažniausiai užsiima psichologine diagnostika bei individualia psichologine terapija. Jie privalo turėti daktarą ir licenziją, o magistro laipsnį turintys psichologai dirba psichologijos daktaro kontroliuojami.

Visuose psichinės sveikatos gydymo centruose vaikų gyvenimo sąlygos yra panašios. Jie gyvena atskiruose nameliuose po 11-15 viename namelyje. Tokio namelio vidaus išplanavimas daugelyje įstaigų irgi yra panašus, taigi, manau, praktika įrodo, kad jis yra patogiausias. Centrinę namelio dalį sudaro svetainė-žaidimų kambarys. Dalis jos skirta valgomajam ir nedidelei virtuvei, kurioje vaikai gali pasigaminti nesudėtingų patiekalų, ką nors pasišildyti, išgerti arbatos. Šią bendrą patalpą ir tvarko, ir puošia visi vaikai, padedami suaugusių. Vieną metu tokiaame namelyje dažniausiai dirba du auklėtojai. Aplink pagrindinę patalpą ratu yra išdėstyti vaikų miegamieji kambariai, sanitarinės patalpos. Vaikai dažnai turi atskirą miegamąjį, o gyventi viename kambaryje su draugu laikoma privilegija, kuri suteikiama tik patiems geriausiems vaikams. Keliose įstaigose teko matyti vadinamuosius „tylos“ kambarius: tai tuščias nedidelis kambarys, kuriame yra pagalvė ar koks didelis minkštas žaislas. Kai kada vaikai patys pasiprašo į tokį kambarį, paprastai tais atvejais, kai nori išlieti savo agresyvius jausmus, šaukti, spardytis. Kartais, kad vaikas nusiramintų, jį ten patalpina auklėtojai. Man labiausiai patikusiuose centre tokio kambario nebuvo, nes jo auklėtojai yra tikri, kad kai vaikui blogai, jis turi būti kartu su suaugusiu.

Dalis šių centrų yra valstybiniai, t. y. juos išlaiko valstijos arba mažesni administraciniai padaliniai - grafystės. Dalį pinigų centrai gauna iš labdaros ir iš bažnytinių organizacijų. Antai Denverio Krikščionių vaikų namuose (juose stacionariai gydomi vaikai su elgesio bei emocinėmis problemomis) yra specialus Vystymo skyrius, kurio 4 darbuotojai užsiima tik papildomų lėšų gavimu. Kiekvienais metais jie organizuoja labdarinius

pokylius ir kitokius renginius, kurių metu yra aukojami pinigai. Per metus tokiu būdu jie surenka apie 1 mln. dolerių. Nuo pinigų, skiriamų labdarai, nereikia mokėti mokesčių. Šiam vaikų centrui taip pat padeda dvi kaimynystėje esančios bažnyčios: viena perka drabužius ir žaislus pavasarį, kita – rudenį. Dalis centrų yra privačių. Už vaikų gydymą šiuose centruose moka draudimo kompanijos (pagal tėvų draudimą) arba valstijos – kiekvienas vaikas privalo mokytis, o jei vaikas nesugeba mokytis dėl savo problemų normalioje mokykloje, valstija turi apmokėti jo mokymąsi specialioje įstaigoje. Jei vaikas mokosi ar gydosi už valstijos ribų esančiame centre, mokestis didesnis. Už gydymą kartais moka ir mokyklos, kurių mokiniai gydosi. Apmokėjimo variantai gana įvairūs, paminėjau tik keletą.

Bihevizorizmo principų taikymas organizuojamai veiklai

Visos matytos vaikų įstaigos pasižymi griežtai sustruktūrinta aplinka. Bihevizoristinis vaiko aplinkos struktūrinimas – teorinis aplinkos terapijos pagrindas. Vaikai su elgesio ir emocinėmis problemomis į gydymo centrus dažniausiai patenka iš chaotiškos ir destruktivios aplinkos. Konkretus vaiko aplinkos organizavimas padeda vaikui saugiai jaustis, moko suvokti konkrečius elgesio padarinius ir kartu sąmoningai pasirinkti, kaip elgtis. Gydymo pradžioje yra nustatoma, kokių vaiko elgesio pakitimų reikia siekti. Tokie tikslai pasižymi konkretumu ir realumu, kaip antai: kalbėti normaliu balso tonu, pirmam užkalbinti bendraamžius, nesimušti. Kartais tikslu gali būti ir higieninių įpročių skiepijimas (valyti dantis, prausti po dušu). Kiekvieną savaitę susirenka specialistai, dirbantys su vaiku, įvertina jo elgesio pakitimus, palieka ar pakeičia tikslus, aptaria konkrečius darbo metodus. Priklausomai nuo elgesio nustatomas vaiko drausmės lygis. Žemiausio drausmės lygio vaikas visą laiką būna su suaugusiu žmogumi. Kuo aukštesnis

drausmės lygis, tuo daugiau savarankiškumo ir privataus asmeninio gyvenimo galimybių, privilegijų jis gauna. Aukščiausio drausmės lygio vaikas savaitgaliais išleidžiamas į namus. Konkretios gydymo įstaigos privilegijos skiriasi. Antai privilegija gali būti gyventi viename kambaryje su draugu, valgyti pietus atskirai nuo grupės dviese su savo svečiu. Vaiko drausmės lygis nustatomas taškų ir baudų sistema. Kiekvieną dieną pildomos lentelės, kuriose žymimi taškai ir baudos. Pavyzdžiui tokios:

KĖLIMASIS RYTE

P A T K P Š S

Atsikelia laiku/laiku pasiruošęs
 Prausiasi/dušas
 Valo dantis
 Šukuojasi
 Tvarkingai atrodo/adekvačiai apsirengęs

Bendra suma 6/0

Švarios grindys
 Paklota lova
 Sutvarkytas stalas
 Tvarkinga spinta/stalčiai
 Dalyvauja ruošoje

Bendra suma 12/0

Tikslai

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

Taip įvertinama visa vaiko veikla. Svarbiausias drausmės palaikymo metodas yra elgesio padariniai. Jei vaikas neteisingai pasielgė, jis gauna baudos taškų arba gali būti nubaustas kitaip. Viena iš griežčiausių bausmių – priverstinis sėdėjimas veidu į sieną. Jei vaikas sėdi ramiai, tai bausmės laikas labai trumpinamas. Vaiką baudžiant, lai-

komasi tokios taisyklės: nesakoma, kad jis baudziamas už blogą elgesį, bet konstatuojama, kad jo elgesys neleidžia gauti privilegijų. Tokioje organizuotoje aplinkoje vaikai gali jaustis saugiai, nes tai, kas vyksta, yra lengvai numatoma ir pastovu. Vaikai šioje aplinkoje pradeda socialiau ir konstruktyviau elgtis. Vis dėlto ne visi teigiami elgesio pakitimai išlieka, kai vaikas grįžta į įprastinę aplinką, kuri dažnai būna destruktvyvi.

Prieraišumo teorijos taikymas vaikų psichologinio gydymo sistemoje

Forest Hait Lodž (Forest Height Lodge) centre, kuriame gydomi berniukai su sunkiais elgesio ir emocijų sutrikimais, yra taikoma prieraišumo teorija kaip metodologinis aplinkos ir psichoterapijos organizavimo principas. Esminis skirtumas nuo behavioristinių metodų yra tas, kad daugiausia dėmesio skiriama ne tiek išoriniam vaiko elgesiui, kiek gilesnėms vaiko psichologinio vystymosi problemoms, dažnai glūdinčioms vaikystėje ir kūdikystėje. Toks požiūris suteikia naują prasmę vaiko elgesio kontrolės metodų taikymui. Vaiko jausmų, emocijų, elgesio vienovės suvokimas ir jo įsisąmoninimas ir leidžia suprasti vaiko jausmus ir elgesį, padėti vaikui išmokti teisingų elgesio formų. Norint suprasti šios auklėjimo sistemos esmę, reikia nors šiek tiek žinoti svarbiausius normalaus prisirišimo formavimosi psichologinius mechanizmus.

1. Naujagimis visiškai priklauso nuo aplinkos. Suaugusių žmonių priežiūra yra būtinybė, kad vaikas liktų gyvas. Kai kūdikis turi poreikį (pvz., alkanas), jis išreiškia pyktį dėl to, kad kyla grėsmė jo gyvybei. Tėvams patenkinus jo poreikį, jis atsipalaiduoja. Intensyvi atsipalaidavimo būseną fiziologiniai, emociniai, neurobiologiniai prisirišimo mechanizmai. Toks įtampos-atsipalaidavimo ciklas suformuoja pasitikėjimą. Vaiko poreikius patenkinančio suaugusio elgesys, jo bendravimas su kūdikiu taip pat tampa pirminiais poreikiais ir taipo-

gi stiprina prisirišimą, kitais žodžiais tariant, irgi mažina vaiko įtampą. Taip kūdikio sąmoneje formuojasi pasitikejimas priežiūra.

2. Vaikui augant, jo judesiai darosi savarankiškesni, jis gali judėti erdveje, kur kas daugiau bendrauja su jį supančia aplinka. Vaikas išmoksta daugiau būdų, kaip patenkinti savo poreikius. Dėl galimų pavojų ir socialinių elgesio normų reikia kontroliuoti vaiko veiksmus. Vaikas, kurio prieiraišumas formuojasi normaliai, darosi vis savarankiškesnis. Vadinasi, vaikas pasirenka tose sveiko proto ribose, kurias nubrėžia suaugę. Šiame amžiuje formuojasi vaiko pasitikejimas kontrole. Suaugusių šypsena, pagyrimai, prisiglaudimai, žaidimas mažina vaiko įtampą ir stiprina teisingus elgesio pasirinkimus.

3. Vaikas suvokia savo elgesio ribas ir kaip jį jo elgesį reaguoja žmonės, prie kurių jis yra prisirišęs. Taip formuojasi sąmoningumas. Normalioje aplinkoje augantis vaikas įsisąmonina: darai gerai - jautiesi gerai; darai blogai - jautiesi blogai. Taip formuojasi ir vaiko pasitikejimas savimi.

Prisirišimo formavimosi proceso sutrikimai vėlesniame gyvenime gali sukelti įvairių psichologinių problemų.

Kas gali sukliudyti normalų prisirišimo formavimąsi?

1. **Prenataliniai faktoriai.** Vaikas gali gimi su tokiomis savybėmis, kurios kliudo jam patirti suaugusių priežiūrą, būtiną sveiko prisirišimo formavimuisi. Antai, jei vaikas negirdi, nemato, jei turi fizinių defektų, tai jo aplinkinio pasaulio suvokimas labai skirsis nuo sveiko vaiko patyrimo.

2. **Tėvų elgesys.** Vaikų priežiūros modelis neleidžia formotis normaliam prisirišimui, jeigu patys tėvai yra neramūs, nepasitikintys savimi, jei vaiko priežiūra yra per daug rigidiška (pvz., tėvai atsižvelgia į maitinimo tvarkaraštį, nekreipdami dėmesio į realius vaiko poreikius); kai vaiko priežiūra neprognozuojama (alkoholikų šeimoje kūdikis gali būti maitinamas kelis kartus iš eilės, po to negauti maisto visą dieną).

3. Trauma. Prisirišimo proceso formavimasis gali būti sutrikdytas vieno ar kelių nelaimingų atsitikimų (pvz., liga, šeimos problemos - nedarbas, finansinė krizė, skyrybos, fizinė, emocinė ar seksualinė prievarta, šeimos nario mirtis, alkoholizmas, socialinės problemos mokykloje, su draugais).

Praradusio pasitikėjimą vaiko psichologinės ypatybės

1. Intensyvūs baimės ir pykčio jausmai. Dažnai nerodomi ir paslėpti baimės bei pykčio jausmai būna stiprūs, nes jie susiję su primityviomis kūdikio baimėmis ir pykčio emocijomis kūdikystėje, kai šie jausmai buvo gyvenimo-mirties klausimas. Tokie jausmai atsiranda iš labai intensyvaus emocinio santykio „užmušti ar būti užmuštam“. Užmušti dėl to, kad nepateisino pasitikėjimo, išdavė, - tai pykčio reakcija. „Būti užmuštam“ - negalėjimas išgyventi, jei nebus patenkinti gyvybiniai poreikiai, - tai baimės reakcija. Vaikas slepia baimę ir pyktį, nes jam atrodo, kad jų išraiška gali būti pavojinga gyvybei.

2. Pasitikėjimo praradimas. Vaikas nepasitiki, kad suaugęs patenkins jo poreikius ir pats prisima atsakomybę dėl savęs. Dėl to vaikas priešina si suaugusio žmogaus kontrolei bei artumui, manipuliuoja aplinka ir kitais žmonėmis.

3. Priešingas elgesio mokymosi modelis. Normaliai artumas, suaugusio šypsena, prisilietimas, pagyrimas teigiamai pastiprina vaiko elgesį. Kai vaikas yra praradęs pasitikėjimą, jis elgiasi taip, kad suaugęs neitų prie jo. Jis siekia sumažinti kitų norus ir reikalavimus. Tėgi yra pastiprinamas toks vaiko elgesys, kuris atstumia žmones arba mažina jų reikalavimus. Pavyzdžiui, enurezė ar enkoprezė, agresyvus elgesys, nešvarumų valymas ir pan. Dėl negatyvaus elgesio pastiprinimo pasireiškia „išmokta patologija“.

4. Liūdnumas. Šie vaikai dažnai jaučia labai stiprų liūdesį, savo vertės jausmo praradimą, lyg

jie būtų neverti, kad įais rūpintųsi, lyg jie neužsitarautų meiles. Kodėl aš nemylimas? – tai vieniši ir liūdni vaikai.

5. Jausmų painiava. Šie vaikai nenori jausti pykčio, liūdesio, baimės, netgi poreikių, stengiasi išvengti jausmų ir jų nepažįsta. Jie dažnai demonstruoja pyktį, nors iš tikrųjų jaučia liūdesį ar baimę. Kiti žmonės retai supranta šių vaikų jausmus, nes jie pasireiškia neįprastai, be to, nėra diferencijuoti. Toks vaikas tiesiog baimės, pykčio ir liūdesio lydinys.

Prieraišumo trūkumo požymiai

1. Akių kontakto nebuvimas.
2. Sąžinės išsivystymo trūkumas.
3. Elgesys, kuriuo siekiama išvengti artimų ryšių su kitais:
 - a) pasitraukimas iš bendravimo (uždarymas),
 - b) agresyvus elgesys,
 - c) netvarkingas elgesys (promiscuous),
 - d) perdėtas noras būti pirmu,
 - e) psichotinis elgesys.

Gydymo modelis. Forest Hait Lodž centre prieraišumo teorija pagrįsto psichologinio gydymo tikslas yra atkurti vaiko sugebėjimą prisirišti prie suaugusio žmogaus ir juo pasitikėti. Kita vertus, vaikas yra mokomas būti atsakingu už savo elgesį, sąmoningai pasirinkti. Šioje vaikų įstaigoje svarbiausią vietą gydyme užima terapija aplinka, be to, tris kartus per savaitę vaikas susitinka individualiai su psichoterapeutu. Pagrindinis teiginys, kuriuo savo elgesyje vadovaujasi visas personalas ir kuris aiškiai pateikiamas vaikui: tu nesi ligonis, tu tiesiog išmokai neteisingai pasirinkti galimas elgesio formas. Čia tu turi išmokti teisingai pasirinkti. Visų darbuotojų elgesys turi vieną tikslą, kad vaikas pradėtų tikėti, jog suaugęs gali juo rūpintis ir yra patikimas. Atsižvelgiant į tai, organizuojamas darbas su vaikais. Su 23 besigydančiais čia berniukais nuolat būna 3 auklėtojai, ku-

rie keičiasi kas trys su puse dienos. Norint, kad atsirastų tikras artumas su vaiku, tas pats žmogus, paguldęs vaiką vakare, turi pakelti jį ryte, tas pats žmogus, kuris pradėjo su vaiku spręsti kokią problemą, turi ją ir pabaigti. Pagal prieraišumo teorijos modelį artumas su vaiku turi esminę svarbą. Kai vaikui sunku, jis turi jausti, kad suaugęs yra šalia; kai vaikui linksma, kai jis džiaugiasi, vaikas irgi turi jausti suaugusio artumą.

Prieš vaikui atvykstant, minėto centro socialinė darbuotoja tris dienas gyvena to vaiko šeimoje, susipažįsta su vaiku ir jo aplinka tiek namie, tiek mokykloje. Vaikui atvykus, jam pateikiamos dvi taisyklės: 1) „be rankų“ – tu negali būti fiziškai agresyvus su kitais ir esi apsaugotas nuo kitų agresijos; 2) turi prašyti suaugusių leidimo nuo jų pasitraukti (eidamas net į tualetą). Ši taisyklė padeda pasiekti tris tikslus: 1) vaikas priverstas bendrauti su suaugusiu, dažnai patiria teigiamas emocijas, kai suaugęs jam sako „taip“; 2) vaikas grįžta savo santykiuose su suaugusiais į ankstyvą vaikystę; 3) kasdieninė veikla yra gera tema, dėl kurios galima su vaiku ginčytis. Daugiau taisyklių nėra. Vaiką prižiūrintys suaugę daug ką sprendžia atsižvelgdami į vaiko poreikius, nesištemgia laikytis griežtų taisyklių. Čia dirbantys auklėtojai turi aukštą kvalifikaciją, kurią jie įgyja jau pačiame centre. Pradėjęs dirbti auklėtojas du mėnesius būna su vaikais ir suaugusiais, stebi jų gyvenimą ir darbą, bet pats už nieką neatsako. Jis neturi teisės vaikui nieko leisti nei uždrausti. Po tokio bandomojo laikotarpio, jei jis sugeba suprasti vaikus ir būti jiems artimas, tik tada pradeda pastoviai dirbti.

Kai kurie prieraišumo teorija pagrįsti vaiko priežiūros principai

Draugiško santykio sudarymas. Vaikui parodoma, kad sąjunga su suaugusiu yra sudaroma dėl vaiko naudos. 1. Vaikui tvirtai pasakoma „Aš tavimi rūpinsiuos“. 2. Parodoma, kad vaikui geriausia

tai, ko suaugęs nori iš jo. 3. Įrodoma, kad suaugęs gali ir nori kontroliuoti, kai vaiko elgesys yra pačiam vaikui žalingas. Antai vaiko kontrolę palai-ko tokie teiginiai: „tau tai negerai“, „tu dažniausiai būni išsigandęs, kai taip elgiesi, kuo aš tau gale-čiau padėti“, „kai tu esi išsigandęs (piktas, liūd-nas), ateik, pabūk su manimi“.

Ypač daug dėmesio skiriama jausmų ugdymui. Vaiko visi jausmai priimami kaip normali žmogaus saviraiška, mokoma juos pažinti, išskirti ir tinkamai išreikšti.

1. Leidimas. Vaikui sakoma, kad normalu būti piktam, išsigandusiam.

2. Jausmų modeliavimas. Vaikai, kurie turi prob-lemų su normaliu prisirišimo proceso formavimusi, dažnai nesugeba pažinti, suprasti ir išreikšti savo jausmų. Todėl labai svarbu, kad suaugę aiškiai išreikštų vaikui savo jausmus, kuriuos jie jaučia. Taip pat svarbu padėti vaikui išreikšti savo jaus-mus žodžiais arba adekvačiais veiksmais. Pvz., „tu gali pasakyti Bilui taip: aš pykstu, kai tu žaidi su mano žaislais manęs neatsiklausęs“.

3. Palaikymas. Pripažinti jausmų adekvatumą: „aš patenkintas, kad tu pasakei, jog nemėgsti tvar-kyti savo kambarį. Tu vis tiek turi tai padaryti, bet tai normalu, jei tau tai nepatinka“.

4. Skatinimas išreikšti savo jausmus tinkama forma. Auklėtojas parodo tuos atvejus, kai vaikas neišreiškia jausmų, kurie turėtų būti. Pvz., „tai tu-rejo tave įsiutinti, tau reikia pasakyti Bilui, kad tau tai nepatinka“. „Aš tau sakiau sutvarkyti savo kambarį. Aš manau, kad tu dėl to supykai, bet už-uoat nasakęs, tu vis užmiršti tai padaryti. Aš noriu, kad tu pažiūrėtum į mane ir pasakytum, kad tu to nemėgsti“.

Pasirinkimų įsisąmoninimas. Atsakomybė yra vienas iš esminių žmogaus subrendimo bruožų. Mū-sų atsakomybė: parodyti blogus pasirinkimus ir mo-kyti gerų pasirinkimų. Pvz., „išdaužti langą dėl to, kad pykai ant manęs, buvo blogas pasirinkimas. Ką kitką tu galėjai padaryti?“

Aktyvus klausymas ir „aš pasakymai“. Vadinamie

ji „aš pasakymai“ nekaltina vaiko, bet leidžia jam pasirinkti ir, svarbiausia, parodo vaikui, kad jo poelgiai veikia kitus. Antai geriau sakyti „man nepatinka, kad turiu jaudintis, kai nežinau, kur tu esi“, negu – „tu esi abejingas“. Toks pasakymas – jau kaltinimas ir etiketės klijavimas. Kai sākoma „aš jaudinuosi“, tai reiškia „tavo elgesys sukelia man nemalonumų“; „kai nežinau, kur tu esi“, – kad geresnis pasirinkimas bus, jei tu pasakysi man, kur esi.

Aktyvus klaũsymas reiškia, kad auklėtojui visada yra svarbios vaiko mintys, idėjos ir jausmai, kad vaikas visada turi galimybę pasirinkti bendravimą su suaugusiu. „Ar tu man norėtum apie tai papasakoti?“ arba „man atrodo, kad tu nusiminęs“, tai rodo, kad auklėtojas pasiruošęs suprasti ir išklaustyti.

Temų pasirinkimas. Niekad nereikia su vaiku kovoti dėl dalykų, kurių negali kontroliuoti, pvz., tuštinimasis, šlapinimasis, valgymas. Tokiais atvejais geriausi yra tokie teiginiai: „Mes abu jaustumės geriau, jei tu nueitum į tualetą, negu kad apsišlapintum“. Toks pasakymas rodo, kad, auklėtojo nuomone, tokiu atveju abiem gali būti geriau. Enurezė ar enkoprezė gali būti pykčio išraiška. Tai reikėtų ir identifikuoti: „Žinoma, būtų gerai, jei tu man tiesiog galėtum pasakyti, kad tu pyksti, užuot apsišlapinęs“.

Kieno problema. Jei auklėtojas pergyvena didesnį nemalonumą negu vaikas, auklėtojas pralaimi. Niekada nereikia pamiršti, kad vaikas turi sunkumų, nes jis 1) teisingai nepasirenka, 2) jis to nesupranta. Auklėtojas turi sukelti diskomforto jausmą vaikui, kad jis norėtų suprasti ir išspręsti savo problemą. Pvz., Vaikas: „Aš noriu į lauką“. Suaugęs: „Ką tau reikia padaryti prieš einant į lauką?“ V.: „Sutvarkyti kambarį“. S.: „Kas netvarko kambario?“ V.: „Aš“. S.: „Taigi, kas neleidžia tau išeiti į lauką?“

Čia-ir-dabar. Nukreipti vaiko dėmesį nuo tų dalykų, kurių jis negali pakeisti, pvz., nuo minčių apie tėvų santykius,

Aktyvumas ir džiaugsmas. Auklėtojai stengiasi neleisti vaikui, kad jis nuolat būtų blogos nuotikos ar beprasmiškai slankiotų. Reikia keisti vaikų užsiėmimus, rasti naujų veiklos sričių. Suaugę stengiasi, kad šie vaikai, kurie paprastai nuo ankstyvos vaikystės yra patyrę tiek daug liūdesio, baimės ir pykčio, galėtų patirti kiek įmanoma daugiau džiaugsmo ir linksmumo.

Sąmoningumo ugdymas. Formuoti sąmoningą vaiko sugebėjimą vertinti savo jausmus ir elgesį galima tik tada, kai jau yra susiklostę artimi santykiai tarp auklėtojo ir vaiko. Iš pradžių elgesio taisyklės yra pateikiamos be vertinimo elementų. Pvz., „Reikia prašyti kito vaiko leidimo prieš žaidžiant jo žaislais“. Kai jau yra susiklostę artimi santykiai tarp vaiko ir suaugusio, tada galima sakyti ir taip: „Aš tikiuosi, kad tu gerbi kito asmens nuosavybę“. Tai svarbiausi auklėjimo principai, kurių laikosi visi suaugę, dirbantys Forest Hait Lodže.

Atskirai norėčiau paminėti vaiko ir mokyklos santykio modeliavimą. Kai vaikas atvyksta į centrą, jam yra pasakoma, kad jis gali pailsėti, į mokyklą eiti jis neprivalo, o jeigu norės, tai gali pasiprašyti priimamas. Kai visi vaikai eina į mokyklą, vaikas pasilieka namelyje su auklėtojais. Jie juo rūpinasi, duoda žaislų ir saldumynų (lyg jis būtų mažas), atlieka savo darbus, tvarkosi. Iš pradžių vaiką džiugina tokia padėtis, nes jo ankstesnė patirtis mokykloje dažniausiai būna konfliktiška ir nemaloni. Tačiau po kurio laiko vaikas pastebi, kad vaikai į mokyklą eina noriai, kad ten jiems įdomu. Tai natūralu, nes 23 vaikus moko 4 mokytojai. Mokymo procesas yra individualus, naudojami kompiuteriai, daug dėmesio skiriama kūrybiškam darbui. Taigi po kurio laiko vaikas sako auklėtojui, kad jau norėtų eiti į mokyklą. Tas ne visai juo tiki, bet pataria prašyti mokyklos vedėjos. Ji dažniausiai vaiką atkalbina ir, jei nepavyksta, siunčia pas centro direktoriaus pavaduotoją, kuris liepia vaikui rašyti paaiškinimą, kodėl jis nori eiti į mokyklą. Po visų šių pastangų vaikas patenka į mokyklą, kuri jau neatrodo kaip nemaloni prievole, bet kaip norima privilegija.

Trumpai susipažinus su amerikiečių patirtimi, organizuojant psichologinę ir psichiatrinę pagalbą vaikams, derėtų pamąstyti, ką iš jos būtų galima pritaikyti Lietuvoje. Realiausias būtų kai kurių biheivioristinių elgesio valdymo metodų taikymas, organizuojant psichologiškai saugios struktūros aplinką, kitais žodžiais tariant, organizuojant terapiją aplinka. Ekonominių sąlygų skirtumai yra didžiausia kliūtis bandant mūsų sąlygomis kurti analogiškus psichinės sveikatos centrus. Esminis dalykas tas, kad su nedaug vaikų dirbtų daug specialistų, nes tik taip įmanoma sukurti psichoterapišką aplinką ir psichoterapiinius santykius.

LITERATŪRA

1. Bowlby J. Attachment and Loss. Vols 1, 2, 3. N. Y.: Basic Books, 1973-1980.
2. Kennel J., Voos D., Klaus M. Parent-infant bonding//Child Abuse and Neglect/Ed. R. Hefle, C. H. Kempe. Cambridge. Mass.: Ballinger Publishing Co., 1976.
3. Fahlberg V. Attachment and Separation. Michigan Department of Social Services, 1979.
4. Rutter M. Maternal Deprivation Reassessed. Middlesex, England: Penguin, 1972.

Motinos ir vaiko sveikatos
apsaugos mokslinio tyrimo institutas

Įteikta
1988 10 30

ПРИМЕНЕНИЕ ТЕОРИЙ БИХЕВИОРИЗМА И ПРИВЯЗАННОСТИ В ЦЕНТРАХ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО КОНСУЛЬТИРОВАНИЯ ДЕТЕЙ В США

Р. Беляускайте

Резюме

В статье рассматриваются некоторые принципы организации психологической помощи в центрах психического здоровья детей в США. Отмечается, что в США существует много раз-

нообразных форм психологической и психиатрической помощи детям. Показано, как бихевиористические методы используются для структурирования среды и управления поведением ребенка. Более подробно в статье рассматривается опыт применения теории привязанности в организации работы центра психологического здоровья детей. Представлены основные положения теории привязанности, указаны психологические особенности детей с нарушениями формирования процесса привязанности в онтогенезе, перечислены принципы организации поведения с этими детьми.

BEHAVIOURISM AND ATTACHMENT THEORIES IN THE MENTAL HEALTH CENTRES IN THE USA

R. Bieliauskaite

S u m m a r y

Experience of organization of mental health centres in the USA is described in this article. We present here a brief classification of the types of mental health centres and discuss some methodological principles of their organisation. Some methods of behaviour management are described. Application of attachment theory in the Forest Height Lodge is described in detail. Such overview of experience in the USA will help in our own attempts at organising a mental health centre in Lithuania.